

გურჯა ქუთათელაძე**თურქული ჩრდილების თეატრი – ისტორია და
თანამედროვე პერსპექტივა**

თურქული ფოლკლორის საკვლევად აქტიური სამეცნიერო მუშაობა მე-19 საუკუნის დამლევებიდან იწყება. მისი ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია ხალხური სანახაობა-წარმოდგენები, რომლებიც სხვა წარმოდგენებისაგან იმით განსხვავდება, რომ მათთვის ტექსტები წინასწარ არ იქმნებოდა. წარმოდგენის მონაწილე სრულიად თავისუფალია, შეუძლია თავად მოიგონოს და შეადგინოს დიალოგები ტრადიციების გათვალისწინებითა და დაცვით; არ იზღუდება შემოქმედებითი უნარი და უპირატესობა ენიჭება ექსპრომტად შექმნილ ტექსტებს. თემატიკა უმეტესად უბრალო, გასაგებად მარტივია და ძირითადად ერთმანეთის მსგავსი თავგადასავლებისაგან შედგება.

ამ თავისებურ თამაშებს, გარდა საერთო თემატიკისა, ბევრი საერთო ნიშანი ახასიათებს. აქ შეიძლება იყოს როგორც ერთი, ისე მრავალი მსახიობი. ამ თეატრის ერთ-ერთი მთავარი მახასიათებელია მიბაძვა. ეს სპექტაკლები ნათლად გამოხატავს ეპოქის სულსა და საზოგადოების კულტურის დონეს.

ტრადიციულ თურქულ თეატრს საფუძვლად დაედო: თოჯინების, ჩრდილების თეატრი, Orta oyunu (იდგმებოდა ღია სივრცეში, ხალხმრავალ ადგილებში და აგებული იყო სრულ იმპროვიზაციაზე), სახალხო მთქმელების თეატრი (Meddah), Tuluat Tiyatrosu (რომელიც თანზიმათის პერიოდში წარმოიქმნა და მთლიანად იმპროვიზაციაზე იყო დამოკიდებული. მისთვის არ არსებობდა რაიმე წინასწარ შედგენილი ტექსტი) და Kuy Seyirlik Oyunları (სპექტაკლი, რომელიც ღია სივრცეში, მდებარეობდა სოფლებში იდგმებოდა, შეიძლებოდა ყოფილიყო, როგორც ხმოვანი, ისე მხლოდ მოძრაობებით გამოხატული) [And; 1970;17-18].

არ არსებობს ერთი აზრი ანატოლიაში ჩრდილების თეატრის შექმნასთან დაკავშირებით. თუმცა თვალსაჩინოა ის, რომ იმპერიის მთავარ ქალაქში თეატრი დიდ დაინტერესებას იწვევს, მეორე მხრივ, ლიტერატურულ ნაწარმოებებშიც ჩნდება თეატრიდან აღებული ტერმინები. თურქული ჩრდილების თეატრს ორი მთავარი პერსონაჟი – ყარაგოზი და

ჰაჯივათი ჰყავს. ყარაგოზს სუფისტური მხარეც აქვს. სუფისტების აზრით, ყველა სულიერი თუ უსულო საგანი და არსება ერთგვარი ჩრდილია, რომელიც ემორჩილება ღვთის ძლიერ ხელს. ყველა მათგანი წარმავალია [Boratav;1969;101]. თურქული ყარაგოზი და ჰაჯივათი საკუთრივ თურქული სინამდვილის მანიფესტანტი პერსონაჟები არიან. ისინი გაჩნდნენ შუა აზიიდან ოსმალეთის იმპერიაში ჩრდილების თეატრის შემოსვლისას. დაუზუსტებელია ნამდვილად, არსებობდა თუ არა ყარაგოზი. თუკი არსებობდა, დასაზუსტებელია, როდის და სად ცხოვრობდა.

ყარაგოზს თურქულ სულიერებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. მისთვის საფლავიც კი მოამზადეს ბურსაში.

წინამდებარე ნაშრომი მიზნად ისახავს ტრადიციული თურქული ჩრდილების თეატრის წარმოშობის, სტრუქტურის, გმირების შესახებ ინფორმაციის მოძიება-შეჯამებას. წარმოვაჩინო მცნიერთა მოსაზრებებს თეატრის ამ სახეობის განვითარებისა და გმირების წარმოშობის შესახებ. ასევე ვცადეთ გადმოგვეცა ეპოქის ცვლილებასთან ერთად თეატრის განვითარების გზა.

„ყარაგოზის“ შესახებ არაერთი კვლევა ჩატარებულა და წყაროც საკმაოდ მდიდარია. ამ თემით დაინტერესება დღესაც გრძელდება. ის კვლავ რჩება თურქული ხელოვნების აქტუალურ დარგად.

Gutsha Kutateladze

TURKISH SHADOW THEATER – HISTORY AND CONTEMPORARY PROSPECT

Active scientific work for Turkish folklore study begins from the end of the 19th century. One of its component parts are folk shows-performances, which differ from other performances as texts for them were not written beforehand; the participant of the performance is completely free, he can invent and compose the dialogues in light of traditions and respecting them. The creative ability is not limited and offhand composed texts are preferred. Topics mostly are simple, easy to understand and are made mainly from the similar adventures.

These peculiar plays, together with common general subject matter, have many common features. Here can be one, as well as many actors. One of the main characteristics of this theatre is imitation. These performances clearly manifest the spirit of the epoch and culture level of the society.

The shadow puppet theater *Orta oyunu* (was performed in the open space, in crowded places and was built on complete improvisation), popular storytellers' theater (*Meddah*), *Tuhyat Tiyatrosu*, (which appeared in the period of *Tanzimat* and completely depended on improvisation, there was no text, composed for it preliminarily) and *Kıy Seyirlik Oyunları* (a performance, which was acted out in open space on the meadows of the villages, could be talking as well as expressed only by movements), became the basis for the traditional Turkish theatre. [And; 1970;17-18].

There is no unanimity of opinions about creation of the shadow theater in Anatolia. However, it is obvious that theater is of great interest in the main city of the empire, on the other hand, terms derived from theater also appear in literary works. The Turkish shadow theater has two main characters – *Karagoz* and *Hajivat*. *Karagoz* also has a Sufi side. According to the Sufis, all spiritual and inanimate objects and beings are a kind of shadow that obeys the mighty hand of God. All of them are passable [Boratav;1969;101]. Turkish *Karagoz* and *Hajivat* are the characters, manifesting the Turkish reality itself. They emerged when from Central Asia the shadow theater entered the Ottoman Empire. It is unclear if *Karagoz* really existed. If so, it is to be clarified, when and where he lived.

Karagoz occupies a special place in Turkish spirituality. In Bursa for him was even prepared a grave.

The aim of the present work is to find and summarize information about the origin, structure and characters of the traditional Turkish shadow theater. We present the opinions of scientists about the development of this type of theater and the origin of the characters. We also tried to convey the path of theater development together with the change of epoch.

Numerous studies have been conducted on “*Karagoz*” and the source also is quite rich. Interest in this topic continues even today. It still remains a currently important field of Turkish art.